

Olsztyn, 26 listopada 2016 r.

*Dr hab. Renata Marks-Bielska, prof. nadzw. UWM
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej*

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgra Jakuba Jasińskiego

*pt. Jakość rządzenia na poziomie lokalnym a efektywność wykorzystania
endogenicznych potencjałów wsi*

przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Jerzego Wilkina,
z udziałem promotora pomocniczego – dr Ruty Śpiewak
w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk

1. Wybór i znaczenie problematyki badawczej

Przedłożona do recenzji praca doktorska mgra Jakuba Jasińskiego stanowi teoretyczno-empiryczne studium złożonych zagadnień dotyczących sprawowania władzy przez samorządy lokalne i ich oddziaływania na lokalną gospodarkę z wykorzystaniem endogenicznych potencjałów tych jednostek. Nowymi elementami, jakie Autor wniósł recenzowaną rozprawą do procesu poznania naukowego jest po pierwsze – podjęcie problematyki jakości rządzenia na poziomie lokalnym, po drugie zestawienie zagadnień związanych z jakością rządzenia i endogenicznymi potencjałami wsi. Ważny jest też dogłębny przegląd wyników badań innych naukowców i rezultaty badań własnych Autora, dające podstawy do rzetelnych wniosków. Podjęta tematyka badawcza umożliwiła poszerzenie funkcjonującego już w badanym obszarze dorobku studiów i badań naukowych.

Zarówno w teorii, jak i w badaniach empirycznych coraz większego znaczenia nabierają instytucje oraz struktury instytucjonalne gospodarki wpływając bezpośrednio na toczące się w niej procesy ekonomiczne. Wiąże się to ze wzrostem znaczenia instytucji w gospodarce, zwiększenia zainteresowania instytucjonalizmem i stosowania interdyscyplinarnego podejścia we współczesnych badaniach ekonomicznych.

Kategoria *governance* rozumiana jako współzrządzenie i problematyka badawcza z nią związana spopularyzowane zostały w latach 70. i 80. XX w., głównie przez przedstawicieli nowej ekonomii instytucjonalnej, z jej czołowym reprezentantem Oliwierem E. Williamsonem. Wykazano, że tradycyjne czynniki rozwoju (tj. zasoby i technologie) mają mniejsze znaczenie dla sprawności i efektywności gospodarowania, niż jakość instytucjonalnych struktur zarządzania, koordynowania i współdziałania (*governance structures*).

Przegląd badań tego nurtu pozwala stwierdzić, że znacząco zmienia się optyka badań nad instytucjami. O ile bowiem w ostatniej dekadzie XX w. tematyka badawcza skupiona była na określeniu udziału instytucji w kształtowaniu poziomu dochodów na świecie [Knack and Keefer 1995, 1997; Mauro 1995; Hall and Jones 1999, Rodric 1999, Acemoglu i in. 2001], to obecnie więcej uwagi poświęca się badaniom jakości instytucji, szczególnie na poziomie lokalnym.

Podjęcie ekonomistów do czynników rozwoju lokalnego oraz do ich znaczenia w przebiegu procesów w jednostkach terytorialnych ewaluuje. Coraz bardziej zwraca się uwagę na wzrost znaczenia czynników wewnętrznych. Istnieje też duża zgodność poglądów w zakresie uniwersalnych czynników rozwoju. Są one systematyzowane m.in. wg potrzeb mieszkańców i jednostek gospodarczych, zasobów i walorów lokalnego środowiska naturalnego, zagospodarowania infrastrukturalnego, potencjałów (gospodarczego, technicznego, kadrowego i naukowego), tradycji kulturowych i produkcyjnych, aktywności społeczeństwa, a także zasobów instytucjonalnych. Czynniki mające wpływ zarówno na obecne, jak i przyszłe możliwości rozwoju obszaru można podzielić wg różnych kryteriów. Jeśli weźmiemy pod uwagę sposób oddziaływania – wyróżniamy np. czynniki pozytywne i negatywne. Uwzględniając możliwości lokalizacji działalności gospodarczej – „twarde” i „miękkie” i podział najbliższy Autorowi rozprawy – wg miejsca powstania – czynniki zewnętrzne (egzogeniczne) i wewnętrzne (endogeniczne).

Właściwe zdefiniowanie funkcji gospodarczych obszaru, jego tożsamości oraz sprawność w podejmowaniu decyzji w sprawach publicznych (szczególnie w tych związanych z realizacją strategii i programów rozwojowych) sprzyja osiągnięciu zamierzonego celu w procesach rozwojowych. Zwrócenie szczególnej uwagi w kreowaniu procesu rozwoju obszarów wiejskich na zasobach lokalnych, włączenie mieszkańców (w tym przedsiębiorców) w proces rozwoju gminy jest uznawany za optymalną drogę rozwoju. Takie działanie może pomagać wzmocnić czynniki mające wpływ na poziom konkurencyjności jednostek samorządu terytorialnego, a dotyczy przede wszystkim: wspierania rozwoju przedsiębiorczości, tworzenia pozytywnego wizerunku i atrakcyjności warunków lokalizacji inwestycji, tworzenia klimatu dla inwestycji, rozwoju kapitału ludzkiego, promowania walorów przyrodniczych i turystycznych, wspierania

inwestycji służących dywersyfikacji rodzajów prowadzonej działalności, budowania układu instytucjonalnego odpowiadającego pełnionym funkcjom.

Obszar ten wymaga ciągłych badań, bowiem z dostępnych wyników dotyczących funkcjonowania samorządów w Polsce wiadomo, że jeszcze w niezadowalającym stopniu wypełniają one funkcje rozwojową. Ma to bezpośredni związek ze skalą i rodzajami transferów z poziomu centralnego. Pożądane zmiany powodują, że maleje zakres ingerencji państwa w sferę gospodarki lokalnej. Przejawia się to w ograniczaniu jego roli, jako właściciela majątku produkcyjnego, pracodawcy i inwestora. Pośrednie oddziaływanie państwa w procesy rozwoju lokalnego stopniowo przesuwają się ku pośredniemu oddziaływaniu na decyzje władzy samorządowej. Trafna więc wydaje się teza, że większość układów lokalnych wykorzystuje głównie endogenne czynniki rozwoju. Autor rozprawy, analizując wyniki badań zespołu Profesora Wojciechowskiego [2014] słusznie stwierdził, że (...) *władza samorządowa w polskich gminach najczęściej nie pełni jeszcze funkcji koordynatora czy moderatora lokalnej polityki rozwoju, ograniczając się bardziej do wypełniania funkcji administracyjnych*. Model oparty na współrzędzeniu jest dopiero w fazie początkowej.

W świetle powyższych rozważań podjęty temat uznaję za ważny i aktualny, wart przeprowadzenia badań i opracowania wyników w ramach rozprawy doktorskiej oraz dalszego ich upowszechniania. Należy podkreślić złożoność i trudność tego przedsięwzięcia ze względu na brak wzorców odnośnie badania jakości rządzenia na poziomie lokalnym w Polsce.

2. Ocena pracy pod względem metodycznym, merytorycznym i formalnym

Założenia metodyczne rozprawy sformułowano we wstępie wyodrębniając cel pracy i hipotezę a także źródła danych i informacji oraz metod badawczych. Celem naukowym rozprawy, wg Autora, jest odpowiedź na pytanie *czy jakość rządzenia na poziomie lokalnym ma wpływ na efektywność wykorzystania endogenicznych potencjałów wsi?*

Proces badawczy pracy Doktoranta wyznaczyła hipoteza badawcza: *Jakość rządzenia na poziomie lokalnym pozytywnie wpływa na efektywność wykorzystania endogenicznych potencjałów wsi*.

Rozpatrując pod względem spójności – tytuł pracy, cel i hipotezę, należy stwierdzić, że hipoteza została sformułowana poprawnie, jest weryfikowalna, natomiast cel sformułowano niefortunnie w stosunku do tematu opracowania. Autor dokonał bowiem w pracy oceny wpływu jakości rządzenia na efektywność wykorzystania endogenicznych potencjałów obszarów wiejskich i w takim kierunku powinno zmierzać sformułowanie celu badań.

W wyodrębnionej we wstępie części metodycznej nie znalazły się pytania badawcze, ale pojawiają się one we wstępach kolejnych rozdziałów i są konsekwentnie realizowane (we wstępie

do rozdziału drugiego, s. 33, Autor zadeklarował, że próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie: Czy samorząd terytorialny powinien występować jako administrator, wykonawca i dostarczyciel usług publicznych, czy też musi być gospodarzem terytorium, właścicielem i podmiotem mogącym prowadzić działalność gospodarczą?

We wstępie do rozdziału trzeciego postawiono pytanie badawcze: Jakie wymiary i cechy obszarów dobrego rządzenia należy uwzględnić, chcąc opracować zestaw szczegółowych wskaźników, a następnie badać jakość rządzenia na lokalnych szczeblach władzy w polskiej rzeczywistości?

Autor weryfikuje hipotezę i stara się odpowiedzieć na poszczególne pytania badawcze. Jest to konsekwentnie realizowane w kolejnych rozdziałach, w przekroju całej rozprawy.

Do realizacji badań terenowych Doktorant prawidłowo wykorzystał metodę analizy jakościowej (logicznej). Celem badań jakościowych jest bowiem opisanie i dogłębne zrozumienie ludzkich zachowań oraz motywów, które rządzą tymi zachowaniami. Metody jakościowe pomagają zrozumieć, dlaczego i w jaki sposób ludzie podejmują pewne decyzje. W przeciwieństwie do *badania ilościowych*, gdzie do uzyskania wiarygodnego wyniku wymagana jest relatywnie duża próba badawcza, w przeprowadzaniu badania jakościowego badacz korzysta z opinii niedużej, lecz dobrze wyselekcjonowanej próbki uczestników. Uzyskane w wyniku badania dane nie dają wprawdzie podstawy do scharakteryzowania całej zbiorowości, ale pozwalają ujawnić wiele szczegółów i dotrzeć do zagadnień niedostępnych przy innych sposobach badania.

Badania przeprowadzono w 2016 r. w ramach projektu naukowego pt. *Prorozwojowe wykorzystanie rolnictwa ekologicznego w polityce i działaniach samorządów lokalnych – analiza wybranych przypadków* finansowanego ze środków Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Pan mgr Jakub Jasiński był kierownikiem tego projektu.

Zakres czasowy badań nie został wprost określony. Lektura pracy pozwala stwierdzić, że obejmuje on w zasadniczej części lata 2011-2015.

Na podstawie literatury przedmiotu i doświadczeń innych badaczy Autor wyodrębnił obszary badawcze i wiodące kryteria/obszary dobrego rządzenia (s. 109). Dokonał też porównania cech tradycyjnego, nowoczesnego i lokalnego sposobu rządzenia. Sądzę, że trafniejszy byłby tu podział na: tradycyjny, nowoczesny i nowoczesny lokalny sposób rządzenia.

Za osiągnięcie Doktoranta uważam zaadoptowanie strategicznej karty wyników w przedsiębiorstwie – cztery fundamentalne perspektywy [Kaplan, Norton] na poziom samorządu terytorialnego. Warto byłoby jednak wspomnieć o ograniczeniach takiego zabiegu, a także o różnych poglądach badaczy na ten temat. Argumentach za i przeciw takiej adaptacji, bowiem

niektórzy naukowcy (np. z ośrodka toruńskiego) podchodzą bardzo ostrożnie do porównywania przedsiębiorstw z jednostkami samorządu terytorialnego.

Proponowałabym uwzględnić w *Strategicznej karcie wyników w samorządzie, w Perspektywie procesów wewnętrznych*, że mieszkańcy to też interesariusze (uczestniczą w tworzeniu projektu, czy też biorą czynny udział w jego realizacji, są zainteresowani wynikami wdrożenia).

Autor zaproponował (tab. 6, s. 118) i zestawiał w tabeli wymiary dobrego rządzenia (rozwój, władza, inkluzja społeczna). Każdemu wymiarowi przypisał cechy (odpowiednio: planowanie strategiczne, skuteczność, poszukiwanie konsensusu i legitymizacja), a cechom odpowiednie obszary. Niejasne jest dla mnie dlaczego Doktorant pozostawił pustą kolumnę z nagłówkiem *wskaźniki*. Pojawia się pytanie, czy nie warto byłoby opracować syntetycznych, a nie tylko opisowych wskaźników dotyczących jakości rządzenia na poziomie lokalnym?

Pozytywnie oceniam zakres przedmiotowy przygotowanych narzędzi badawczych w postaci scenariuszy wywiadu, które skierowano do ekspertów i respondentów badań właściwych. Zakres merytoryczny narzędzi pozwala na zrealizowanie postawionego problemu badawczego. Do badań wybrano takie obiekty, które posiadały wspólną cechę – ich potencjałem endogenicznym było rolnictwo ekologiczne.

W związku z koniecznością bardzo dokładnego doboru próby badawczej, szczególnie do badań jakościowych, gdy mamy do czynienia z relatywnie niewielką próbą niedosyt budzi opis doboru obiektów do badań. Dla Autora są to zapewne kwestie jasne, ale u czytelnika pozostawiają pewne niedomówienia. Zgodnie z opisem procedury badawczej, wiemy, że eksperci wskazali 8 województw, na terenie, których położone były 22 obiekty, spośród których ostatecznie wybrano 4, z tego 2 gminy w jednym województwie (podkarpackim). Nasuwa się pytanie, czego dotyczyły analizy dokumentów strategicznych, danych zastanych, które pozwoliły wybrać te a nie inne obiekty?

Na docenienie zasługuje fakt, że w celu zapewnienia wysokiej jakości prowadzonych badań Autor zastosował metodę triangulacji, polegającej na zbieraniu danych za pomocą dwóch lub większej liczby metod (wywiad, analiza dokumentów, obserwacja).

W każdej lokalizacji przeprowadzono 5 wywiadów indywidualnych (IDI) z przedstawicielami lokalnej władzy lub instytucji publicznych, lokalnymi liderami oraz osobami zaangażowanymi w działalność organizacji pozarządowych, w tym LGD, którzy byli pozyskiwani do badań metodą kuli śniegowej. W każdej z wybranych lokalizacji odbył się też jeden wywiad grupowy (FGI). Łącznie przeprowadzono 24 wywiady, wg starannie przygotowanych kwestionariuszy. Z przypisów w opracowaniu wynika, że Autor osobiście prowadził badania,

ponieważ nie zostało to wyartykułowane wprost, chciałabym zapytać, czy Autor wszystkie wywiady przeprowadził osobiście?

Do podstawowych form prezentacji danych, zastosowanych w pracy zaliczyć można formę tabelaryczno-opisową i graficzną. Na uwagę w ocenianej pracy zasługuje wnikliwość analizowania i dociekania interpretacyjne. Autor stara się interpretować wyniki uzyskanych badań, a w części literaturowej prezentować własne stanowisko, dyskutować z poglądami innych badaczy, co świadczy o pasji badawczej Pana mgra Jakuba Jasińskiego.

Praca została przygotowana zgodnie z zasadami przyjętymi dla tego typu opracowań biorąc pod uwagę jej układ i konstrukcję. Zawarte są w niej wszystkie niezbędne elementy opracowania naukowego, uszeregowane w logicznym porządku. Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia i wniosków.

Szerokie podejście do tematu spowodowało, że dysertacja obejmuje aż 272 strony maszynopisu, w tym 7 tabel, 5 wykresów i 5 rysunków. W załącznikach zawarto: schemat dokumentów strategicznych i programowych związanych z realizacją polityki rozwoju w latach 2014-2020(2023), scenariusz wywiadu do ekspertów, zestawienie wskaźników dobrego rządzenia z uwzględnieniem specyfiki dziedziny lokalizacji (rolnictwa ekologicznego) w podziale na sposób pozyskania danych, scenariusze wywiadów.

Doktorant wykorzystał 137 pozycji literatury, w tym 28 anglojęzycznych. W czterech publikacjach mgr Jasiński jest współautorem. Zostały one przygotowane we współautorstwie z promotorem pomocniczym (dr Rutą Śpiewak) i dr Sylwią Michalską. Świadczy to pozytywnie o wspólnych zainteresowaniach naukowo-badawczych doktoranta i promotora pomocniczego.

Spis bibliograficzny zawiera również wyodrębnionych 51 dokumentów i materiałów źródłowych. Wykorzystana literatura jest aktualna i adekwatna do podejmowanej problematyki badawczej. Szkoda jednak, że Doktorant nie sięgnął do publikacji Profesora A. Rosnera, czy Profesora M. Stanny - *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, gdzie Autorka dokonała m.in. rozpoznania zasobów endogenicznych, określających potencjalne zdolności (możliwości) konkretnego miejsca do pełniejszego wykorzystania przewag konkurencyjnych. Autorka odpowiedziała również na pytanie badawcze czy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego może być opisywany uwarunkowaniami lokalnymi rozumianymi jako zasoby endogeniczne?

Niedosyt pozostawia także częste powoływanie się na źródła wtórne przy opisywaniu teorii ekonomicznych. Wydaje się, że Autor cytuje czasami najnowsze pozycje literatury, według kryterium dostępności a nie rzeczywistego dorobku autorów. Wskazane byłoby zapoznanie się z dorobkiem twórców teorii i odniesienie się do niego.

Dobór literatury jest sprawą subiektywną, co wiąże się z ukierunkowaniem pracy. Uwagi w tej kwestii traktuję więc jako wskazanie do wykorzystania w przyszłości wartościowych pozycji, związanych z problematyką dotyczącą zainteresowań naukowo-badawczych Doktoranta.

Struktura pracy jest wynikiem sformułowanego celu i przyjętej do weryfikacji hipotezy badawczej. Układ pracy jest logiczny, a każdy rozdział przyczynia się do tego, aby mogła stanowić zwartą całość. Poszczególne rozdziały poprzedza wyodrębnione wprowadzenie. Zamysł jest godny uwagi, bowiem ułatwia czytelnikowi odczytanie intencji Autora prowadzącego wywód naukowy. Autor wykazał się jednak brakiem konsekwencji w konstrukcji wprowadzeń, co znalazło swój wyraz w różnej szczegółowości, długości, wykorzystywaniem lub brakiem literatury przedmiotu.

Każdy rozdział został też poprzedzony nienumerowanym spisem treści. Sądzę, że spis treści na początku dysertacji zupełnie wystarcza i nie jest uzasadnione jego powtarzanie.

Uważam, że lepiej byłoby, gdyby wszystkie kwestie metodyczne (cel, hipoteza badawcza, zakres badań, źródła materiału badawczego i metodyka badań) znalazły swoje miejsce w wyodrębnionym rozdziale metodycznym, chociaż umieszczenie tych elementów we wstępie jest również poprawne. Obszerność opisu części metodycznej dotyczącej badań terenowych (metody, narzędzia, itd.) przekonuje mnie jednak, że w tym konkretnym przypadku wyodrębnienie rozdziału metodycznego jest konieczne.

W części pracy opartej na literaturze przedmiotu mgr Jakub Jasiński w rozdziale 1. *Endogeniczność w ekonomicznych teoriach rozwoju* zaprezentował rolę czynników endogenicznych w rozwoju i przypisywanie im coraz większego znaczenia. Nie znalazłam w treści tego rozdziału, co byłoby wskazane, wyjaśnienia przydatności zastosowania tych teorii do analizy obszarów wiejskich i wsi. Z punktu widzenia podjętego problemu badawczego pożądane byłoby również odniesienie się do teoretycznych kwestii rozwoju lokalnego. Nasuwa się więc pytanie, czy może Autor traktuje rozwój lokalny jako oddolny sposób generowania dynamiki rozwoju, wykorzystujący wewnętrzny potencjał rozwojowy w różnej skali przestrzennej, ale będący tylko metodą lub strategią rozwoju regionalnego? (vide: A.C. Nelson, E.J. Blakely, I. Pietrzyk, W. Dziemianowicz).

Co prawda rozwój lokalny, będąc relatywnie młodą dziedziną nie ma właściwie swojej autonomicznej teorii. Rozwój lokalny jest rozumiany analogicznie jak regionalny, ale dotyczy pozytywnych zmian, wzrostu ilościowego i postępu jakościowego w znacznie mniejszej skali. Wyraźnie brakuje stanowiska Autora w tej kwestii.

Pragnę zwrócić uwagę Doktoranta, że oprócz tych teorii, których przeglądu dokonał pojawiają się inne, alternatywne wyjaśnienia rozwoju. Ma to miejsc zarówno w odniesieniu do rozwiązań czysto rynkowych, jak i nadmiernej ingerencji z zewnątrz. Propozycje te mieszczą się

w nurcie ekonomii społecznej. W kontekście podjętego w pracy problemu badawczego mogą być one użyteczne. Specyfika wyjaśniania procesów rozwoju w ramach ekonomii społecznej sprowadza się do realizowania społecznych celów działania jej podmiotów i działania mechanizmów kontrolowania aktywności. Cele społecznej spójności, odpowiedzialności i zaangażowania, demokracji i aktywnego uczestnictwa, a także autonomii i niezależności wpisują się w kontekst potrzeby opracowywania i wdrażania partnerskich strategii rozwoju, głównie w skali lokalnej.

W rozdziale drugim mgr Jakub Jasiński przedstawił m.in. charakterystykę obszarów wiejskich, zaprezentował ich potencjał i możliwości rozwojowe ze szczególnym uwzględnieniem takich, które mogłyby bazować na wewnętrznych potencjałach (np. konkurencyjnym rolnictwie, turystyce). Wskazał relatywnie niską atrakcyjność inwestycyjną gmin wiejskich w Polsce, która jest faktem, ale nie do końca zgadzam się z Autorem, że gminy te są z góry skazane na niepowodzenie w kontekście pozyskiwania inwestorów, co sam zauważył w dalszej części rozdziału stwierdzając, że ze względu na znikomy wpływ polityki rozwoju lokalnego na czynniki egzogeniczne, skupi uwagę na czynnikach endogenicznych i możliwości wykorzystania przez samorząd własnego instrumentarium na rzecz zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej gminy oraz zagospodarowania lokalnych potencjałów rozwojowych. Identyfikacja endogenicznych potencjałów może bowiem okazać się atutem nie tylko dla lokalnej społeczności, lecz także dla inwestorów.

Autor podkreślił rolę samorządu lokalnego we wspieraniu rozwoju gospodarczego, zwracając uwagę na instrumenty, jakimi dysponują władze lokalne, aby realizować zadania obligatoryjne i dodatkowe. Autor stwierdził, że działalność samorządów lokalnych będzie miała podstawowe znaczenie w rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Sądzę, że to już się dzieje, a rola samorządów w tym względzie będzie coraz większa.

W tym obszernym (ponad 60 stron) rozdziale Autor scharakteryzował jeszcze m.in. zadania gminy, podkreślił znaczenie strategii rozwoju lokalnego i znaczenie kapitału ludzkiego w rozwoju lokalnym. Na podstawie analizy aktów prawnych i przykładów stanowisk organów nadzorczych stwierdzono, że zazwyczaj organy sprawujące nadzór nad działalnością gminy prezentują stanowisko odmawiające radzie gminy możliwości prawnej podejmowania uchwał na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym, stanowiącego, że do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej.

W odrębnym podrozdziale Autor przytoczył wyniki badań naukowców z Uniwersytetu w Białymstoku dotyczące rozwoju Polski Wschodniej. Są to wartościowe wyniki badań, ale

sprzed siedmiu lat i z punktu widzenia założeń metodycznych, które przyjął Doktorant nie widzę merytorycznego uzasadnienia poświęcania tylko tym wynikom całego podrozdziału.

Rozdział trzeci dotyczy *Koncepcji dobrego rządzenia i jego modelowania na poziomie lokalnym*. Dokonano tutaj w sposób kompetentny przeglądu koncepcji dotyczących jakości rządzenia (uwzględniono np. *Local Governance Barometr*, opracowany przez *Institute for Democracy in South Africa*, *Indicators of Local Democratic Governance* (*Open Society Institute* we współpracy z *Tocqueville Research Center* w Budapeszcie), a na poziomie lokalnym – *Methodological Guidelines for Local Governance Analysis*.

Prekursorami dostosowywania narzędzi badawczych w zakresie jakości rządzenia do lokalnej specyfiki wsi, a następnie badania jakości rządzenia na obszarach wiejskich są włoscy naukowcy (Secco i współautorzy, 2010). Badacze ci ważną rolę przypisują sieciowaniu i wielopoziomowemu zarządzaniu zarówno podmiotami publicznymi, prywatnymi, jak i działającymi w ramach trzeciego sektora.

W kolejnym podrozdziale przedstawiono koncepcję dobrego rządzenia w dokumentach polityki rozwoju na poziomie krajowym i UE. Proponowałabym tu zestawienie tabelaryczne, uwzględniające wyłącznie te elementy, które dotyczą dobrego rządzenia, albo przeniesienie schematu (załącznik 1) do tego podrozdziału i odniesienie się do ważnych z punktu widzenia realizacji celu pracy treści.

Następny podrozdział *Modelowanie good governance na poziomie lokalnym* zawiera m.in. zestawienie obszarów badawczych i wiodących kryteriów dobrego rządzenia; porównanie cech tradycyjnego, nowoczesnego i lokalnego sposobu zarządzania, charakterystyki zaadoptowanej z poziomu przedsiębiorstwa strategicznej karty wyników w samorządzie, autorskiego opracowania wymiarów, cech i obszarów dobrego rządzenia. Jest to wartościowy podrozdział z punktu widzenia przyjętych założeń metodycznych i realizacji celu pracy.

W rozdziale czwartym *Wskaźniki dobrego rządzenia na poziomie lokalnym oraz wybór lokalizacji badań empirycznych* podjęto udaną próbę nakreślenia wielowymiarowej przestrzeni, w której działają samorzady gminne. Wyodrębniono przestrzeń: społeczną, instytucjonalną, historyczną, kulturową. Pojawia się pytanie, czy Autor nie potraktował „przestrzeni instytucjonalnej” zbyt wąsko w odniesieniu do pozostałych analizowanych? Z przedstawionych w podrozdziale 4.2.2. treści nie wynika wprost jak Autor definiuje przestrzeń instytucjonalną. W rozdziale 4.3. opisane zostały korzyści wynikające z mierzenia jakości rządzenia na poziomie lokalnym. Działania te mają się przyczynić do właściwego wykorzystania i zarządzania zasobami endogennymi.

W dalszej części rozdziału poszczególnym, wyodrębnionym obszarom przypisano określone pytania, po zadaniu których możliwa jest identyfikacja aktywności respondentów

i działalności ocenianych osób w danym obszarze (1. Strategia i wizja, 2. Zrównoważony rozwój, 3. Spójność, 4. Kreatywność i innowacyjność, 5. Miejscowe prawo, 6. Siła wpływu, 7. Efektywność, 8. Kompetencje, 9. Usieciowienie i koordynacja, 10. Partycypacja, 11. Przejrzystość, 12. Rozliczalność). W badaniach wykorzystano uproszczoną wersję narzędzia badawczego, łącząc niektóre obszary, co Autor uzasadnił odpowiednio na s. 158-159 rozprawy.

W następnych podrozdziałach uzasadniono wybór określonego potencjału endogenicznego (ważność rolnictwa ekologicznego w rozwoju lokalnym obszarów wiejskich) i wybór konkretnych lokalizacji badań empirycznych, dobór metod, narzędzi badawczych, opisano też teorie, które wykorzystano przy konstruowaniu narzędzi badawczych (ekonomia instytucjonalna, koncepcja *good governance* i teoria rynków zakorzenionych (*nested market*)). Wydaje się, że opis teorii w tym miejscu nie jest uzasadniony. Wszystkie kwestie tego typu powinny znaleźć się w odpowiednio ustrukturyzowanych rozdziałach teoretycznych pracy.

W rozdziale piątym (ostatnim) zawarto wyniki badań i wnioski z obserwacji. Podrozdziały 5.2-5.5 mają jednakową strukturę, co ma uzasadnienie, ponieważ w czterech lokalizacjach przeprowadzono takie same badania i tak zaplanowana konstrukcja pozwoliła opisać i porównać otrzymane wyniki badań. W każdym z pierwszych podrozdziałów dokonano charakterystyki obszaru badań, następnie opisano rozwój i planowanie strategiczne w każdej lokalizacji, w dalszej kolejności - obszar: władza i skuteczność, a w ostatnim podrozdziale inkluzję społeczną i poszukiwanie konsensusu (legitymizacja). Przyjęty układ stanowi logiczną całość. W podrozdziale 5.6. zestawiono obserwacje ze studiów przypadku w odniesieniu do obszarów dobrego rządzenia. Poczynione obserwacje dotyczyły działań samorządów lokalnych – przedstawicieli lokalnych władz, jak i funkcjonowania instytucji im podlegających. Obejmowały także szeroko rozumiane zaangażowanie lokalnych partnerów społecznych mających wpływ na rozwój endogenicznych potencjałów.

Za ważny uznaję podrozdział 5.7. Wskaźniki „na wejściu” i „na wyjściu”, w którym Autor podsumował przeprowadzone badania empiryczne. Jako wskaźniki „na wejściu” wskazał słusznie m.in. jakość istniejących rozwiązań instytucjonalnych, a „na wyjściu” te, które dotyczą spodziewanych efektów dobrego rządzenia (np. wzrost gospodarczy, wzrost dobrobytu państwa, poprawę warunków życia społeczności lokalnej).

Sposób opisywania przez Doktoranta poszczególnych wątków pracy można potraktować jako dowód Jego rozeznania w problematyce, którą podjął w dysertacji. Widoczne jest wyraźne preferowanie ujęć analitycznych kosztem syntetycznych. Autor wykazał się wnikliwym studium literaturowym i dogłębną analizą wyników przeprowadzonych badań.

W zasadniczej części interpretacja wyników badań jest poprawna i stanowi podstawę do sformułowania licznych wniosków końcowych, które odnoszą się właściwie zarówno do części

teoretycznej, jak i empirycznej pracy. Część wniosków ma charakter stwierdzająco-postulatywny, a część jest podsumowaniem. W przedstawionej formie naświetlają one jednak podstawowe problemy rozwiązane przez Autora w przygotowanej rozprawie, co oznacza jednocześnie, że został spełniony konieczny warunek zweryfikowania postawionej hipotezy badawczej.

Proponuję jednak, aby w przyszłości we wnioskach nie powoływać się na literaturę przedmiotu. W części podsumowującej ważne jest, aby odnieść się do części literaturowej, zawierającej koncepcje teoretyczne istotne z punktu widzenia realizacji celu pracy i do wyników badań własnych.

Wskazana jest pewna ostrożność przy ich formułowaniu np. postulat odgórnego narzucenia poszczególnych reguł współrzędzenia jako warunek przyznawania pomocy inwestycyjnej. Sądzę, że można by pomyśleć o dobrowolnym, dodatkowo premiowanym sposobie wdrażania zasad dobrego rządzenia, natomiast przymus może spowodować odwrotne skutki.

Recenzowaną rozprawę ze względu na jej walory poznawcze i praktyczne oraz kompleksowość ujęcia zarysowanego w temacie problemu badawczego i jego aktualność oceniam pozytywnie. Z obowiązku recenzenta pragnę zwrócić uwagę na kilka kwestii, które traktuję jako swego rodzaju wskazówki na przyszłość, które mogą być pomocne w dalszej owocnej pracy naukowo-badawczej mgra Jakuba Jasińskiego.

- Uważam, że w związku z faktem podejmowania zagadnień wieloznacznych takich jak np.: jakość, efektywność, wskaźnik, model należałoby zdefiniować je na początku pracy, w jednym miejscu. W recenzowanej rozprawie dopiero po przeczytaniu założeń metodycznych do badań empirycznych, czytelnik dowiaduje się np. jakiego rodzaju wskaźniki zamierza zastosować Autor i że będą to wskaźniki opisowe.
- O tym jak Autor rozumie *jakość* czytelnik przekona się dopiero po wnikliwym przeanalizowaniu całej pracy. Odczytałam intencje Autora, że w pracy pojęcie jakości jest rozumiane w swoim klasycznym ujęciu, pochodzącym od Platona (gr. *poiotēs*, łac. *qualitas*) jako pewien stopień doskonałości.
- Nigdzie też nie zostało wyartykułowane, jak na potrzeby pracy Autor zdefiniował *efektywność* i w jaki sposób będzie ją mierzył. Efektywność jest jedną z podstawowych kategorii wykorzystywanych do opisu stanu, funkcjonowania oraz szans rozwojowych różnego rodzaju jednostek. Studia literaturowe wskazują na szerokie spektrum możliwości definiowania i interpretowania efektywności, podkreślając tym samym wielowymiarowość tego pojęcia. Metody pomiaru efektywności, zgodnie z zastosowaniem Doktoranta, mogą odnosić się do oceny całego podmiotu (np. jednostki samorządu terytorialnego), a metoda pomiaru może być oparta na narzędziu, np. w postaci arkusza, scenariusza badania potencjału.

- Kolejna kwestia dotyczy definiowania jakości rządzenia w wielu miejscach pracy (np. na s. 4, 99, 108). Pojęcie powinno być zdefiniowane jeden raz, na początku pracy.
- Sądzę, iż zasadne byłoby przewartościowanie treści, które zostały zawarte w pracy, ponieważ niektóre z nich można pominąć bez żadnej szkody dla wartości merytorycznej pracy. Niektóre zaś powinny znaleźć się w innym miejscu pracy. Poprawiłoby to spójność wywodu (np. w podrozdziale 2.3.1. *Strategie i wizje rozwoju Polski* zawarto analizę Planu na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (charakterystykę tego dokumentu podano też na s. 103-104), na s. 59 tego samego podrozdziału wymieniono, jakie kwoty zostaną przeznaczone na politykę rozwoju w bieżącym okresie programowania (informacja taka znajduje się też na schemacie w załączniku), co zajęło prawie stronę, a jest informacją wtórną w stosunku do problemu badawczego, podobnie w podrozdziale 2.3.1. *Zadania samorządu terytorialnego – gmina powiat, województwo* za dużo uwagi poświęcono charakterystyce sytuacji na początku transformacji ustrojowej w Polsce, w podrozdziale 2.3.5. *Znaczenie strategii rozwoju lokalnego* niepotrzebny jest opis etapów budowy strategii gminy (s. 81), a dla treści z podrozdziału 4.3. *Korzyści wynikające z mierzenia jakości rządzenia* zdecydowanie lepszym miejscem byłoby *Uzasadnienie podjęcia tematu*.
- W przypadku pracy liczącej 272 strony niezbyt fortunne wydają się zapowiedzi, że któryś z wątków pracy zostanie szczegółowo podjęty w kolejnych odległych rozdziałach, a jeszcze gorzej, co zdarza się w tej pracy, jeśli te same wątki są podejmowane w różnych rozdziałach. Niewskazane jest również nawiązywanie do początkowych rozdziałów w końcowych rozdziałach pracy. Takie zabiegi zakłócają spójność wywodu. Raz wyjaśnione podejście do badanej kwestii powinno być opisane w wyczerpujący sposób na określonym etapie pracy.
- Błędem jest umieszczanie tej samej tabeli *Wymiary, cechy i obszary dobrego rządzenia* z różną numeracją (6 i 7) w różnych miejscach pracy (podrozdział 3.4. (s. 118 i podrozdział 4.4, s. 131).
- Zajmując się w przyszłości podjętą problematyką warto byłoby zastanowić się nad takim skonstruowaniem narzędzi badawczych, aby były one pomocne przy identyfikacji potencjałów endogenicznych, a po ich rozpoznaniu i wykorzystaniu przez lokalną władzę we współpracy z lokalną społecznością ważną byłaby ocena poziomu rozwoju danego układu lokalnego. Badania można by prowadzić cyklicznie. Warto byłoby skwantyfikować ujęte w formie opisowej wskaźniki. Wskaźniki syntetyczne (np. wskaźnik realizacji zadań i wskaźnik efektów podjętych zadań) utworzone zgodnie z metodycznymi kryteriami dotyczącymi: dostępności danych (możliwych do pozyskania), mierzalności (miara ilościowa); cykliczności (możliwość porównywania

w szeregach czasowych, ważne z punktu widzenia ewentualnego tworzenia modeli, w tym ekonometrycznych); adekwatności (odpowiednie do przyjętego obszaru, treści wymiaru). Wskaźniki te powinny się opierać na dwóch bazach zmiennych: 1) obiektywnych – pozyskanych z danych statystyki publicznej (z Banku Danych Lokalnych), 2) subiektywnych – cyklicznie zbierane opinie interesariuszy na podstawie opracowanego kwestionariusza jako niezbędne uzupełnienie danych statystycznych.

- Uzasadnienia nie znajduje też wielokrotne przytaczanie tego samego tekstu, jak to np. ma miejsce na s. 114-115, gdzie wypunktowano treści, które znalazły się na schemacie, a następnie dokonując interpretacji schematu odwoływano się trzeci raz do tych samych treści.
- Nieuzasadnione jest też stosowanie czasu przyszłego narracji. Badania do tej pracy zostały już przeprowadzone, a nie będą prowadzone.
- Doktorant niefrasobliwie używa pojęć: wieś, obszar wiejski, gmina wiejska zamiennie (np. s. 3-5 i in.). Jest to widoczne nie tylko w tekście pracy, ale już w tłumaczeniu na język angielski tematu pracy i słów kluczowych. Nie są to kategorie tożsame. Mało fortunate jest też stwierdzenie, że obszary wiejskie to naturalny producent żywności. Są one bowiem miejscem produkcji żywności przez producentów rolnych.
- Pojawiły się też potknięcia językowe i błędy gramatyczne, ale ich liczba w stosunku do objętości pracy jest nieliczna (np. używanie określenia ilość zamiast liczba do rzeczowników policzalnych; s. 61 – ilość mieszkańców, 164 – ilość chronionych obiektów, ilość akcji promocyjnych, s. 204 – ilość podmiotów gospodarczych, czy też analiza na przestrzeni lat, podczas gdy przestrzeń nie jest miarą czasu – s. np. s. 24, 29, 98, 111, 132, 241), potoczne stwierdzenia – np. na s. 68 – inwestor *podreperowałby* budżet gminy, scenariusze badań oparty się o narzędzia (...), s. 158. Śródtytuły w rozdz. 5. Specyfika obszaru w oczach respondentów (...) proponuję zamienić na specyfika obszaru w opiniach respondentów (...). Bardzo ważne jest, aby wyeliminować te niedociągnięcia z kwestionariuszy, jeśli miałyby one być wykorzystywane do dalszych badań.
- Podrozdział 4.4. powinien być zatytułowany *Pomiar jakości rządzenia w wymiarze lokalnym*, a nie *Pomiar rządzenia w wymiarze lokalnym*, rozdział 5. *Jakość rządzenia w świetle wyników badań własnych* zamiast *Realizacja badania, obserwacje wnioski*, bowiem badania zostały zrealizowane w przeszłości, a w pracy Doktorant analizuje uzyskane wyniki.
- Zbędne wydaje się częste podkreślanie i udawadnianie, że to co zrobił Doktorant jest niezbędne, ważne, konieczne i potrzebne, najważniejsze (np. ze względu na podjęcie

nowej problematyki badań, uzasadnione wydaje się założenie, że lepiej zacząć od pogłębionej analizy mniejszej liczby przypadków, niż badać powierzchwniowo dużą próbę, nie docierając do ważnych, lecz wymagających pogłębionych metod zagadnień; czy też – (...) ta część rozpoczyna się od prezentacji obowiązujących strategii rozwoju naszego kraju – trudno jest bowiem prowadzić rozważania dotyczące rozwoju bez wiedzy na temat dokumentów strategicznych, w ramach których działalność rozwojowa ma być prowadzona). Gdyby tak nie było to podjęcie tego właśnie tematu nie miaoby naukowego uzasadnienia. Warto byłoby zostawić margines oceny czytelnikowi a szczególnie recenzentom.

Powyższe uwagi mają charakter dyskusyjny i nie obniżają naukowej wartości rozprawy, która stanowi ważny wkład do szerszego zestawu prac zmierzających do podniesienia jakości rządzenia, tym wartościowszy, ponieważ dotyczący słabo rozpoznanego w Polsce zagadnienia na poziomie lokalnym.

3. Wniosek końcowy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgra Jakuba Jasińskiego pt. *Jakość rządzenia na poziomie lokalnym a efektywność wykorzystania endogenicznych potencjałów wsi, która została* przygotowana pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Jerzego Wilkina, z udziałem promotora pomocniczego – dr Ruty Śpiewak, w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, pomimo przedstawionych uwag krytycznych o charakterze dyskusyjnym i wskazanych niedociągnięć, spełnia wymogi naukowe i formalne stawiane rozprawom doktorskim. Praca stanowi samodzielny dorobek Autora. Kandydat na doktora nauk ekonomicznych dowiódł, że posiadał umiejętność postawienia problemu badawczego, zaprojektowania i zrealizowania badań, a także wybrania właściwych metod opracowania uzyskanych wyników.

Podsumowując powyższe rozważania stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zawarte w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 roku (z póź. zm.). Stanowi ona oryginalne rozwiązanie postawionego problemu badawczego. Dysertacja spełnia również pozostałe wymagania ustawowe, potwierdza niezbędną wiedzę mgr Jakuba Jasińskiego w dziedzinie ekonomii oraz wystarczające kompetencje w zakresie samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Rekomenduję, aby Wysoka Rada Naukowa Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk przyjęła dysertację do dalszych etapów procedowania i dopuściła Doktoranta do publicznej dyskusji nad rozprawą.

Renata Marks-Bielska

